

В. В. ЛЕЛЕКО (викладач)
Навчально-науковий інститут іноземних мов
Черкаський національний університет

НАУКОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Статтю присвячено розгляду проблеми організації навчальної діяльності майбутніх учителів. Розкрито сутність навчальної діяльності, охарактеризовано її основні компоненти й риси.

Ключові слова: діяльність, навчальна діяльність, дія.

Постановка проблеми. Сьогодні традиційна підготовка фахівців, орієнтована на формування знань, навичок і вмінь, не відповідає сучасним вимогам. Освітній простір потребує спеціаліста високої якості, який співвідноситься з цілями Болонського процесу. Перед ВНЗ постає завдання підготовки кваліфікованого фахівця, конкурентноспроможного на ринку праці. Однією з рис спеціаліста такого рівня є вміння організовувати навчальну діяльність тих, хто навчається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню організації навчальної діяльності майбутніх учителів приділяли увагу вітчизняні й зарубіжні дослідники, зокрема А.М. Алексюк, Д.Б. Ельконін, П.І. Підкасистий, Н.Г. Протасова, С.Л. Рубінштейн, Н.Ф. Тализіна та ін. Не дивлячись на великий спектр вивчених проблем, це питання ще не знайшло свого остаточного розв'язання.

Метою статті є проаналізувати сутність і особливості організації навчальної діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головним складником освітнього процесу є навчання – людська діяльність, яка можлива лише на такому рівні розвитку психіки людини, коли вона здатна регулювати свої дії свідомою метою [5], тобто усвідомлювати свою діяльність. Нині діяльність розглядається як: а) специфічний вид активності людини, спрямований на пізнання і творче перетворення навколишнього світу, самої себе, а також умов і засобів свого існування [13, с.146]; б) форма активного ставлення людини до довкілля; в) вмотивована сукупність закономірно зв'язаних між собою актів поведінки та послідовних дій, спрямованих на виконання певних завдань і досягнення цілей [3]; г) основна форма активних відносин із довкіллям, зміст яких становить його доцільна зміна [5]. Таким чином, об'єктом діяльності, а відповідно й засобом задоволення зв'язаних із нею потреб, є нові продукти матеріальної й духовної культури. Саме в діяльності з'являються нові засоби її подальшої реалізації, які прискорюють розвиток останньої та вдосконалюють отримані результати [6, с. 201].

Будь-яка діяльність включає в себе мету, результат і сам процес діяльності, що має ієрархічну побудову, до складу якої входить кілька рівнів – особливих видів діяльності, дій, операцій і психофізіологічних функцій [5]. Залежно від мети, змісту та форм розрізняють три основні різновиди діяльності: гру, навчання та працю. Людині, незалежно від віку, властиві всі три різновиди діяльності. Проте, в різні періоди життя вони виявляються по-різному згідно з метою, змістом, формою і значенням. Так, у дошкільному віці провідним різновидом діяльності є гра, у шкільному – навчання, а у зрілому – праця [11].

Діяльність людини розглядають як систему, яка складається з трьох функціонально взаємозв'язаних **компонентів**: орієнтовного, виконавчого та контрольно-корекційного. Орієнтовний компонент виконує функцію дослідження предметних умов діяльності (предмет, засоби, характер перетворення предмета на кінцевий продукт) та виявляє істотні характеристики для досягнення мети, реалізуючи функцію планування способу виконання цієї діяльності. Виконавчий компонент перетворює предмет діяльності на її продукт певною системою операцій. Контрольно-корекційний компонент утворює зворотний зв'язок під час виконання діяльності, визначаючи успішність її виконання та необхідність її корекції [1, с. 122]. Структурні складники

будь-якої діяльності мають динамічні зв'язки і можуть розглядатися з позицій як зовнішнього (навколишнє соціальне середовище), так і внутрішнього (сам суб'єкт) плану [1, с. 123].

Особливою діяльністю, свідомо спрямованою на досягнення цілей навчання й виховання, вважають навчальну діяльність. Це активність, у результаті якої відбувається зміна того, хто навчається. Вона спрямована на самозмінення, тобто її доробком є зміни, які відбулись у самому суб'єкті [8, с.45]. Інша особливість навчальної діяльності зв'язана з її суб'єктивною цілеспрямованістю на засвоєння певної інформації. Зміна суб'єкта має відповідати меті діяльності, а тому навчальна діяльність є умисно спрямованою на набуття досвіду одним з її учасників, а «основний її продукт є не лише об'єктивно головним доробком цієї діяльності; він також і усвідомлюється людиною як головний, такий, що становить її мету» [7, с.76-77].

Оскільки навчальна діяльність є одним із видів людської діяльності, то їй притаманні як загальні риси, так і специфічні особливості, властиві лише цьому виду активності. Зокрема, навчальна діяльність [10; 12]:

- має усвідомлений характер (її суб'єкт ставить перед собою певну мету й володіє здатністю до рефлексії своїх дій);
- володіє ознакою соціальності, має перетворювальний характер, спрямований не лише на об'єкт діяльності, а й на її суб'єкт;
- є відображенням людської активності, зумовленої конкретними мотивами і спрямованої на досягнення певних цілей;
- є складним поліструктурним утворенням.

Як система навчальна діяльність складається з двох підсистем. Перша підсистема розглядається як акт пізнання й реалізується студентами через засвоєння наявного досвіду. Друга підсистема – це діяльність навчання, спрямована на забезпечення умов успішного здійснення діяльності пізнання [5]. Діяльність учіння – це «чистий» акт пізнання, який реалізує особистість через засвоєння наявного досвіду. Діяльність навчання спрямована на забезпечення умов успішного здійснення діяльності вчіння [4, с. 81]. Такий розподіл процесу навчальної діяльності ґрунтується на положенні Н.Ф.Тализіної про основний (пізнавальний) і допоміжний (обслуговуючий) компоненти діяльності особистості [14].

Отже, навчальна діяльність складається з двох діяльностей: одна забезпечує передавання досвіду, нагромадженого людством, інша спрямована на засвоєння цього досвіду і трансформацію його у власний досвід. Взаємодія викладача та студента, спрямована на досягнення поставленої мети, є засобом формування навчальної діяльності. Тому організацію навчальної діяльності необхідно проводити в межах процесу навчання. Її структура, закономірності функціонування й формування значною мірою зумовлюються особливостями діяльності з передавання досвіду, в межах якої вона здійснюється. У цьому випадку навчальна діяльність підкорюється тій, що спрямована на набуття особистого досвіду [9, с. 30].

Таким чином, навчання є системою організації способів передавання знань, навичок і вмінь, видів і способів діяльності. Навчання протікає у формі співпраці, тобто спільної діяльності студентів і викладача [5]. Навчальна діяльність педагога прямо чи опосередковано спрямована на організацію діяльності тих, хто навчається. Її специфіка полягає в тому, що викладач організовує і тим самим прагне створити найоптимальніші дидактичні умови для підвищення ефективності процесу навчання. Отже, навчальна діяльність є організованою викладачем активністю студентів. Ця діяльність спрямована на розв'язання різноманітних навчальних завдань, у результаті яких студенти оволодівають знаннями, навичками і вміннями та розвивають свої особистісні якості [2, с. 29]. Розглянемо ці категорії докладніше.

Знання – це множина понять, організованих у систему. Для людини, яка опанувала матеріал, ця система має чітку структуру і спирається на конкретні фактори. Знаннями легко скористатися, якщо вони зберігаються в пам'яті у вигляді системи. У педагогічній практиці знання вживаються у трьох найважливіших значеннях: як результати засвоєння змісту, як зміст навчання та як наука. Кожному з цих значень відповідають специфічні форми пізнання. Так, зміст навчання – це результат аналізу науки вченими й педагогами з метою відображення в кожній дисципліні галузі своєї науки. Найважливішим критерієм такого відбору і конструювання змісту навчальної діяльності є їхня адекватність стійким науковим концепціям. Знання є основою для формування навичок.

Навички – це дії, які сформувалися шляхом повторення і вправлення; вони характеризуються високим ступенем засвоєння й відсутністю по-елементної свідомої регуляції та контролю. Загальний закон напрацювання навичок полягає в тому, що, зіткнувшись з новою проблемою або задачею, людина спочатку намагається використовувати ті прийоми діяльності, якими вона вже володіє. На ґрунті сформованих навичок розвиваються вміння.

Уміння – це засвоєний людиною спосіб виконання дії, забезпечений сукупністю отриманих знань і навичок. Уміння формуються шляхом вправ. Розрізняють елементарні уміння й такі, які несуть той чи інший ступінь майстерності. Високий рівень сформованості знань, навичок і вмінь становлять основу навчальної діяльності.

Навчальна діяльність має фазовий характер. Перша фаза характеризується усвідомленням ситуації; тут підвищується загальна свідомість до виконання тривалої розумової роботи. У другій фазі має місце «нестійке пристосування» – система мотивів, потреб та інтересів в тісній взаємодії з вольовою діяльністю. Вони створюють передумови до подальшого пристосування до навчальної діяльності. У цей час відпрацьовуються такі якості, як працелюбство, увага, самоорганізованість тощо. Третя фаза – це період стійкої адаптації, коли мета цілком усвідомлена і з'являються умови для її реалізації; вся система рівнів діяльності приходить у відповідність із головною метою навчання. У цій фазі формуються якості, які сприяють формуванню у студентів загальних професійних умінь, необхідних майбутньому спеціалісту, розвивається почуття особистої гідності.

У процесі навчання головна увага має бути приділена організації діяльності студентів у тих її видах, формах і способах, які належать до нової стратегії підготовки фахівців – не лише на формування глибокого теоретичного мислення, а й на цілеспрямоване формування професійної підготовки до роботи в умовах ринкових економічних відносин [5].

У структурі навчальної діяльності важливу роль відіграють навчальні, навчально-пізнавальні та навчально-професійні задачі, які найчастіше виступають як певні навчальні завдання, і мають чітку мету. Водночас, навчальну діяльність не розглядають як систему навчальних, навчально-пізнавальних і навчально-професійних завдань. Навчальна задача є одним із засобів досягнення навчальних цілей – засвоєння певного способу дії [1].

Дія є основною одиницею аналізу діяльності – процесу, спрямованого на реалізацію мети. Виокремлюють **три форми дії**: матеріальну, мовну й розумову. Вихідна форма дії є матеріальною. Її особливість полягає в тому, що об'єкт дії пред'являється у вигляді реальних предметів, моделей, схем чи креслень. Дія при цьому виконується як реальне перетворення. Така форма дозволяє розкрити зміст дії (склад її операцій, їхня послідовність), а також об'єктивно проконтролювати виконання кожної операції. Мовна форма дії характеризується тим, що об'єкт дії подається у формі зовнішнього мовлення – усного або писемного – й має вигляд міркування вголос або опису її перебігу. У цій формі дія набуває характеру теоретичного, ідеального, але ще доступного зовнішньому, об'єктивному спостереженню. Розумова форма дії означає, що вона здійснюється подумки («про себе»). Можливість виконання дії в розумовій формі означає, що дія перетворилася із зовнішньої на внутрішню [5].

Отже, навчальна діяльність, яка є одним із видів людської діяльності, – це основна форма активності, спрямована на зміну самого себе. Вона становить систему, яка містить дві підсистеми: діяльність учіння (діяльність студента) та діяльність навчання (діяльність викладача і студента). Основу навчальної діяльності складає процес засвоєння знань і оволодіння навичками й уміннями.

Список використаної літератури

1. Адольф В.А. Инновационная деятельность педагога в процессе его профессионального становления / В.А. Адольф, Н.Ф. Ильина. – Красноярск : Научная книга, 2007. – 204 с.
2. Андреев В.И. Эвристическое программирование учебно исследовательской деятельности: метод. пособие / В.И. Андреев. – М. : Высшая школа, 1981. – 240 с.
3. Вишнякова С.М. Профессиональное образование : словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С.М. Вишнякова. – М. : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
4. Габай Т.В. Учебная деятельность и её средства / Т.В. Габай. – М. : МГУ, 1988. – 254 с.
5. Гончаров С.М. Основи педагогічної праці / С.М. Гончаров. – Рівне : РДТУ, 2001. – 256 с.
6. Гончарова О.А. Інноваційна діяльність майбутнього вчителя іноземної мови: стан, проблеми, перспективи / О.А. Гончарова // Наукові записки. Серія : філологічні науки. – Вип. 89

(2). – С. 200-203.

7. Эльконин Д.Б. Психологические условия развивающего обучения / под ред. Г.С. Костюка. – К. : Наукова думка, 1970. – 123 с.

8. Эльконин Д.Б. Избранные педагогические труды / под ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко. – М. : Педагогика, 1989. – 554 с.

9. Євсюков О.Ф. Вплив навчальної діяльності на формування професійної компетентності студентів інженерно-педагогічних вищих навчальних закладів / О.Ф. Євсюков // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2011. – № 2. – С. 29-37.

10. Кабанова-Меллер Е.Н. Приемы учебной работы и овладение ими: (в условиях развивающего обучения) / Е.Н. Кабанова-Меллер // Вопросы психологии. – 1980. – № 4. – С. 145-150.

11. Максименко С.Д. Загальна психологія : навч. посібник / С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко. – К. : МАУП, 2000. – 256 с.

12. Машбиц Е.И. Психологические основы управления учебной деятельностью / Е.И. Машбиц. – К. : Вища школа, 1987. – 223 с.

13. Общие основы психологи: учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед. / под ред. Р.С. Немова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 688 с.

14. Талызина Н.Ф. Технология обучения и ее место в педагогической теории / Н.Ф. Талызина // Современная высшая школа. – 1987. – № 1. – С. 91-96.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2012.

В. В. Лелеко. Научные основы организации деятельности будущих учителей иностранного языка.

В статье рассматривается проблема организации учебной деятельности будущих учителей. Раскрывается сущность учебной деятельности, характеризуются её основные компоненты и особенности.

Ключевые слова: *деятельность, учебная деятельность, действие.*

V. Leleko. Scientific Foundations of Organizing Professional Activity of Future Foreign Language Teachers.

The article deals with the problem of organizing students' teaching activity in higher educational establishments. Special attention is focused on human activity which is regarded as a system of three functionally interrelated components: orienting, executive and control-correctional. These components are manifested in the teaching process.

The author states that in the process of education students' teaching activity should be organized in a special way. Two subsystems of teaching activity are considered. The first one is an act of cognition and the second one is a learning activity.

The author describes the notions of knowledge, habits, skills and abilities, which form the basis of teaching activity. The main components, features and characteristics of teaching activity are studied. Three phases of teaching activity are considered.

Key words: *activity, students' teaching activity, action.*